

פתרון הבחינה בסוציולוגיה, 2 יח"ל, מועד קיץ 2008

שאלונים: 701, 065202

מוגש על-ידי: שמואל הירש

מורה לסוציולוגיה ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון

על הנבחן היה לענות על אחת מבין השאלות 1-2

שאלה מספר 1

הנורמות הן כללי התנהגות הנובעים מערך. הנורמה הנגזרת מערך ההשכלה היא ללמוד היטב בבית הספר על מנת להגיע להישגים גבוהים. על פי התיאוריה הפונקציונליסטית תפקידם של הערכים והנורמות הוא לחזק את המבנה החברתי לגרום לו ליציבות שלמות והרמוניה חברתית. מטרתם של הערכים והנורמות היא לחזק את הקונצנזוס סביב המבנה החברתי הקיים ולגרום לגיבושו.

שאלה מספר 2

הנורמה הנגזרת מהערך "כבוד לרכוש הזולת" היא להקפיד על שמירה על רכוש של אחרים, לא לבזבז בקלות כספי ציבור (למשל בביה"ס, כספי "ועד כיתה") ולדעת להתנהל עם כספם ורכושם של אחרים ביתר זהירות. על פי התיאוריה האקולוגית של ברונפברנר מערכת החינוך ומדיניותה פועלים ברמת המקרו וסביבת המקרו. המדיניות הכללית של משרד החינוך משפיעה על כל בתי הספר בארץ ומשפיעה על סביבות המיקרו השונות. התלמידים המצויים בסביבות מיקרו כמו בית הספר או המשפחה אמור להפנים את נורמות ההתנהגות הנוהגות כבוד ברכושם של אחרים.

פרק שני

על הנבחן היה לענות על שתיים מבין השאלות 3-6, ובשאלה שבחר לענות על שני הסעיפים א-ב

שאלה מספר 3

א. **מנהיג חברתי** הוא מנהיג המאופיין בתכונות הבאות:

- מפשר בין מתחים הקיימים בין חברי הקבוצה.
- המנהיגים החברתיים הם בעלי יכולת לשתף את כל חברי הקבוצה בתהליכים הקורים בה.
- מנהיגים חברתיים מגלים אמפתייה לחברי הקבוצה, כולל החלשים בהם.

מנהיג משימתי לעומת זאת מאופיין בתכונות הבאות:

- הוא קובע את יעדי הקבוצה ומעלה רעיונות כיצד לממש יעדים אלה.
- מוביל את הדיונים בתוך הקבוצה ודומיננטי מאוד בקביעת האמצעים למימוש יעדי הקבוצה.
- מוביל את הקבוצה למימוש יעדיה.

ב. להלן שלשה מאפיינים של דוק שעושים אותו למנהיג (על הנבחן היה **לסווג** מאפיין אחד מהשלשה):

- דוק נמצא תמיד בצמתי הידע והשליטה על פעילות הגומלין בקבוצה - אפיון זה הוא של **מנהיג משימתי** המוביל את הקבוצה וקובע את יעדיה.
- דוק כמנהיג הוא השופט והבורר בין החברים בקבוצה, כאשר מתגלים סכסוכים בתוך הקבוצה. תכונה זו אופיינית ל**מנהיג חברתי** שתפקידו לפשר בין מתחים וקונפליקטים בקבוצה.
- דוק עומד בראש מערכת היררכית בתוך הקבוצה. במערכת היררכית זאת יש לו סגנים המסייעים לו לשלוט בקבוצה ולהפעיל בתוכה אמצעים לפיקוח חברתי. ככזה דוק מהווה **מנהיג משימתי** המבקש ואוגר מידע על התהליכים הפנימיים בקבוצה ועל עולמות התוכן מחוץ לקבוצה. המנהיגים המשימתיים מצויים באינטראקציה עם מנהיגים מקבוצות אחרות.

שאלה מספר 4

א. **קבוצת התייחסות משווה** היא קבוצת התייחסות שהפרט משווה את עצמו אליה בכך שהוא מעוניין ליהנות מהזכויות והטובין המקובלים בה. **קבוצת התייחסות נורמטיבית** היא קבוצת התייחסות שהפרט או הפרטים מעוניינים להשתייך אליה. מבחינת הנשים, מהווים הגברים **קבוצת התייחסות משווה**. נשים מעוניינות, מבלי לוותר על נשיותן, ליהנות מהזכויות של הגברים ומאפשרויות הנגישות של גברים למשאבים חברתיים.

ב. קיימים מספר חוקים שמטרתם לחזק את מעמדן של נשים בחברה. להלן שניים מהם:

- חוק שוויון זכויות הנשים (1951) המגדיר מעמד משפטי זהה בין נשים לגברים בישראל.
- חוק שוויון הזדמנויות בתעסוקה (1988), הקובע שוויון מוחלט בין נשים לגברים בכל הקשור לנגישות לעבודה והאוסר כל אפלייה על רקע מין בכל הקשור לקבלת נשים לתעסוקות שונות.

שאלה מספר 5

א. על פי התיאוריה הפונקציונליסטית תפקידם של סוכני החיברות להוות מעין מתווך בין החברה הגדולה לבין הפרט, ללמד את הפרט להפנים את הערכים, הנורמות והתפקידים החברתיים המקובלים בחברה ובתרבות המשנה בה הוא גדל. על פי התיאוריה הפונקציונליסטית ללא קיומו של תהליך חיברות, לא תתאפשר המשכיותה התפקודית התקינה של המערכת החברתית. בהקשר זה ממלאים סוכני החיברות פונקציות חשובות, להעביר באופן פעיל נורמות, ערכים, סמלים ותפקידים. על פי תיאוריה זו, תהליך החיברות חיוני הן לחברה, כלומר להמשכיותו ההרמונית והתקינה של המבנה החברתי, והן לפרט, שתהליך חיברות תקין מסייע לו להשתלב בחברה. כל זאת אינו אפשרי ללא קיומם של סוכני החיברות.

ב. קבוצת השווים היא קבוצת כל אלה המשתייכים לאותה שכבת גיל. קבוצת השווים היא סוכן חיברות המטפח ערכים של תרבויות משנה גילאיות ודוריות. בגיל ההתבגרות, לקבוצת השווים פונקציה חיונית בכל הקשור לעיצוב זהותם של השייכים אליה. המתבגרים חשים בקבוצת השווים נוחות יותר מאשר בקרב סוכני חיברות אחרים כמו המשפחה. תהליך החיברות בקבוצת השווים הוא משתף יותר ודמוקרטי יותר מאשר בתוך המשפחה או בקרב סוכני חיברות כמו בית הספר. יחסי החליפין בתוך קבוצת השווים הם הרבה יותר "קח ותן", כלומר חליפין שוויוניים.

שאלה מספר 6

א. חיברות מטרים מתרחש בדרך כלל בשלב מוקדם בחיים. פירושו הכנה לקראת תפקידים בוגרים. במסגרת החיברות המטרים מתחיל המתבגר לגבש את זהותו הפרופסיונלית העתידית, כמו גם את עמדותיו הפוליטיות. בית הספר הוא סוכן חיברות חשוב ואף ראשוני. דוגמה לכך (ע"פ התיאוריה הפונקציונליסטית) היא תכנית הלימודים בבית הספר הבנויה על אחידות והמשקפת את הערכים הבולטים בחברה, מסייעת למורים להעביר לתלמידים את הערכים החברתיים המקובלים ואת תפקידיהם העתידיים בחברה.

ב. המעבר מילדות לבגרות בחברה מודרנית הוא מורכב יותר מאשר בחברה מסורתית. מורכבותה של החברה המודרנית ותהליך ההכשרה הארוך לסטאטוסים ותפקידים פרופסיונליים, כמו גם לגיבוש זהות פילוסופית, מחייב מעבר מורכב ותהליך חיברות הכשרה ארוך. בחברה המודרנית נהוג גם המורטוריום, קרי: מרווח טעות לגיטימי, המאפשר למתבגר להפנים את היכולות למילוי תפקידיו העתידיים, ללא חשש מתמיד מסנקציות שליליות. בחברה מסורתית, לעומת זאת, המעבר מילדות לבגרות הוא מהיר בהרבה. לעיתים הוא כרוך אך ורק בטקס מעבר לכל שכבת הגיל הרלוונטית. עובדה זאת נובעת משני גורמים:

- חברה מסורתית היא חברה שחלוקת העבודה בה פשוטה יחסית. הילד צופה באביו, בדרך כלל, ולומד את תפקידיו, שאינם דורשים הכשרה פרופסיונלית מתוחכמת.
- האילוצים הכלכליים של החברה המסורתית מחייבים את הילדים להצטרף במהירות לעולם המבוגרים.

פרק שלישי

על הנבחן היה לענות על שלוש מבין השאלות 7-12

שאלה מספר 7

א. סטטוס הוא עמדה חברתית המעידה על מיקומו של אדם בחברה ועל היוקרה ממנה נהנית עמדה זו. **סטטוס שיוכי** הוא סטטוס שאדם נולד לתוכו ולא עשה דבר להשיגו. **סטטוס הישגי** הוא סטטוס שאדם השיג דרך לימודים, מאמץ, או הכשרה מקצועית.

ב. סמל הוא סימן בעל משמעות חברתית, המייצג ערך, נורמה, תפקיד ואידיאולוגיה בחברה נתונה. התג הוא סמל משום שהוא מעיד על הסטטוס והמעמד של נושא התג. **דוגמא לתג המסמל סטטוס שיוכי**: תג צבעוני המעיד על הארץ ממנה הגיע הצופה. **דוגמא לתג המציין סטטוס הישגי**: תג המעיד על דרגת הצופה.

שאלה מספר 8

- א. **המאפיין המשותף** בין קבוצה משנית לארגון פורמאלי הוא מטרת הקבוצה ומטרת הארגון הפורמלי, כלומר לממש צרכים אינסטרומנטליים ולמקסם רווח בתחום כלשהו. **השוני** בין קבוצה לארגון פורמאלי מצוי בכך שארגון פורמאלי בנוי על מבנה היררכי רשמי הכולל מנגנון, תקנון וגוף מנהיג "המוריד" הנחיות מלמעלה למטה בהתאם לתקנון הכתוב בארגון הפורמאלי. כל אלה לא מצויים בקבוצה המשנית.
- ב. **קבוצה משנית** היא קבוצה המאופיינת ביחסים משניים, שהם יחסים תכליתיים למימוש מטרות חיצוניות. היחסים בקבוצה המשנית הם תכליתיים והיררכיים. בקטע, ניתן לזהות קבוצה משנית כאשר מתוארת פעילות תנועת הצופים: החניכים נפגשים בכל שבוע לפעילות קבוצתית, הם מקבלים חינוך והדרכה ממדריכים המצויים מעליהם בקבוצה והמדריכים מתכננים פעילות לשם הטמעת ערכי תנועת הצופים בקרב החניכים. **ארגון פורמלי**, הוא כאמור קבוצה משנית המאופיינת במבנה היררכי פורמאלי המעוגן בתקנון ובגוף מנהל. בקטע, מוזכרת העובדה שקבוצה גדולה של צופים הפועלת במקום מסויים מכונה: "שבט", "לישבט" מבנה היררכי רשמי שבראשו עומד רש"ד ומתחת להנהלת השבט גדודים הנחלקים לקבוצות קטנות יותר, שבראש כל אחת מהן עומד מדריך. מדובר במבנה היררכי עם גוף מחליט והורדת הוראות ומדיניות כלפי מטה.

שאלה מספר 9

- א. תרבות המשנה כוללת ערכים, נורמות, סמלים הייחודיים לקבוצה או למגזר בו מדובר. תרבות המשנה משמרת גם זיקה חיובית לחברה הכללית ומקבלת את ערכיה המרכזיים לצד שמירה על זהות ייחודית.
- ב. הצופים הם תרבות משנה משום שהם מקיימים סמלים ייחודיים להם ופעילות צופית כמו: יציאה לטיולים, מחנות צופים ועוד. היחס המקבל את ערכיה של החברה הכללית מצויין בקטע כאשר נאמר בו כי ב"כל מדינה שבה הצופים פועלים הם מקבלים את החוקים של אותה מדינה ואת ערכיה המרכזיים".

שאלה מספר 10

- א. תיאורית האינטראקציה הסימבולית קובעת כי אין מציאות חברתית סטטית וכל אירוע חברתי הוא בבחינת תבנית נפרדת, בו מתרחשת פעילות גומלין פרשנית בין בני האדם המצויים באירוע, על מנת להגיע להגדרת מצב משותפת. העיתונאית שמדווחת על האירוע הביעה פליאתה על התנהגות האנשים, משום שבשלב ראשון לא הבינה את קוד ההתנהגות המקובל בתרבות המשנה הצופית, קוד התנהגותי המבוסס על הגדרת מצב משותפת של עזרה הדדית ושל שיתוף פעולה. הגדרת מצב זו מבטאת את עולם הערכים הייחודי לתנועת הצופים, אותו העיתונאית לא הכירה.
- ב. תקשורת לא מילולית כוללת שפת גוף, הבעות פנים וג'יסטות. בקטע באה לידי ביטוי התקשורת הלא מילולית בתנועות ידיים ובסימנים מוכרים אצל כל אלה, שלא שלטו בשפה האנגלית בה התנהל הגיימבורי.

שאלה מספר 11

א. טקס חברתי הוא אירוע סמלי עם כללים, דרכו מבטאים הפרטים והחברה בו זמנית את החשיבות שהם מייחסים לנושאים המועלים במהלכו. **הפונקציה הגלוייה** של הטקס היא ציון האירוע המתרחש, כמו בטקס הנישואין בו חוגגים איחודם של שני בני זוג בברית אחת. **הפונקציה הסמוייה** של הטקס היא חיזוק הקשר בין הפרט לבין הערכים החברתיים המקובלים ובכך היא מהווה מנגנון לפיקוח חברתי. בקטע באה לידי ביטוי **הפונקציה הגלוייה** של הטקס בעצם החגיגה וההתכנסות של הצופים באחד השבטים בארץ לחניכה של הצופה.

ב. טקס החניכה הוא טקס מעבר. טקס מעבר מוגדר כטקס בו הפרט עובר מסטטוס אחד לסטטוס אחר דרך שלשה שלבים שלב הניתוק- הרחקה פיסית של הפרט מהסטטוס הקודם שלו, שלב המעבר: בידוד הפרט בין השלב הראשון לשלב השני, ושלב שלישי הוא האיחוד, שילובו המחודש של הפרט בחברה בסטטוס חדש. באמצעות טקס החניכה מנתקים את החניך מהסטטוס הקודם שלו כחניך, הענקת התג הנושא את סמל הקבוצה במהלך הטקס היא חלק מהמעבר בין השלב הראשון לשלישי. לאחר סיום הטקס הופך החניך לצופה מלא ובכך מושלם המעבר.

שאלה מספר 12

א. לתצפית המשתתפת מספר יתרונות, להלן שניים:

- היכרות עמוקה עם שדה המחקר באופן בלתי מתווך. שיטה זו מאפשרת לחוקר להבין את תרבות המשנה לעומק ומבפנים וכפי שחבריה רואים אותה.
  - החוקר זוכה לאמונה של האוכלוסיה הנחקרת ויכול להשתתף בפעילויותיה.
- ב. להלן השערת המחקר: בקרב בני הנוער השייכים לשכבה הבוגרת של הצופים, גדולה שביעות הרצון מהפעילות בצופים לעומת שביעות הרצון בקרב השכבה הצעירה. המשתנה הבלתי תלוי הוא שכבת הגיל, המשתנה התלוי הוא מידת שביעות הרצון.